

Ciddiyet Ruhu (Esprit de sérieuse): Jean-Paul Sartre'in ontolojisinde, kendi başına varlık karşısında kendi durumunu belirlemek isteyen bilincin, bir hiçlik ile karşı karşıya gelmesinin sonucu olarak doğan özgürlüğün yaratacağı sıkıntıya (angoisse) karşıt olarak ve ayrıca değerlerini oluşturarak kendi varlığını kuran insanın yerine, mevcut değerlere bağlanmak suretiyle varoluşçu sıkıntıdan kaçan ve kendisini ciddiye alan insanın durumunu ifade etmek için kullandığı bir terimdir. Ciddilik zihniyeti olarak ta ifade edilen bu anlayışa uygun olarak hareket eden bir insan, konformist olarak adlandırılır ve karşıtı olan ise kendi dışında nesnel değerlerin varlığını kabul etmez ve bu anlamda onları ciddiye almaz.

Sartre'a göre bilinç boştur ve E. Husserl'de olduğu gibi sürekli bir şeye yönelmekte olan bir bilinçtir. Çünkü bilincin kendi kendisinin bilincine varması için kendi dışına çıkması, kendi başına varlığa yönelmesi gerekir. Bu yöneliş, süngerin suyu emmesi gibi bilincin kendi başına varlık tarafından sürekli emilmesi, bu varlık tarafından aldatılması ve onun tuzağına düşmesi anlamına gelir. Nitekim Bulantı'nın kahramanı Roquentin, böyle bir durumu tecrübe eder ve "bir şehrin üzerine çöken sis gibi, kendisini saran hayasız bolluğun (surabondance obscène) içine karışır." Bu, bilincin bir dramıdır. Eğer bilinç, kendi yalnızlığı içerisinde yaşama imkanı bulabilseydi, kendi kendine yeten bir bilinç olsaydı, bu dram yaşanmayacaktı. Ama bilinç, kendi başına varlığın içerisinde kaybolma tehlikesine rağmen kendi dışına çıkmamazlık edemez. Trajik bir durum karşısında bulunan bilinç, kendini gerçekleştirme isteğinin bir sonucu olarak kendi başına varlıktan kurtulmak, onunla ilgisini kesmek istemesine rağmen, kendi başına varlığa yönelmek zorundadır da. Böyle bir durumda, kendi başına varlık karşısında kendi durumunu tayin etmek zorunda olan bilinç, kendi başına varlıktan farklı olduğunu, onun tarafından bir hiç haline getirildiğini ve bir yokluk örtüsü ile örtüldüğünü anlar. Bu durum, bilincin kendi başına varlık karşısında gerilemesine, kendi içine dönmesine, ondan kopmasına, dolayısıyla da bir boşluk ile karşı karşıya gelmesine neden olur. Bu boşluk, özgürlük dediğimiz şeydir. Öyleyse özgürlük, bilincin kendi başına varlıktan kopmak suretiyle boşluktan başka hiçbir şeye rastlamaması anlamına gelir ve aynı zamanda bu, hiçbir objektif değerlerin mevcut olmadığını tasdik edilmesi demektir.

İnsan, kendi başına varlık karşısında, ondan farklı bir varlık olarak kendini fazladan ve terkedilmiş bir durumda, özgürlüğüne mahkum olduğunu anlar. Bu, insan olma durumunun, conditiona humana'nın da ne olduğunun farkına varmak demektir. Ancak, bu özgürlükten ve dolayısıyla kendi kendini seçmekten vazgeçenler ya da böyle bir imkanın bilincinde olmayanlar, insan olma durumunun böylesi bir özgürlüğe mahkum olmaktan ibaret olduğunun bilincinde olmayanlar, nesnel değerlerin mevcut olduğuna inananlar, bu değerlere dayanmak suretiyle eylemde bulunurlar ve onlar, kendi kendilerini seçmekten vazgeçerler. Onlar, kendilerini içinde buldukları veya içine atıldıkları dünyanın icaplarına uygun olarak eylemde bulunmayı tercih ederler. Oysa özgür insan, tam tersine, kendi hayatını yaşamak ve kendi kendini seçmek için nesnel değerlerden vazgeçen insandır. Çünkü özgür insan, kendi seçimlerinin ve eylemlerinin toplamından ibaret olan insandır. Seçimlerinin ve eylemlerinin bütün insanlığı bağladığını ve kendisinin de bütün insanlığa bağlandığını bilen özgür insan, bu özgürlükten doğan bütün sorumluluğu da kendi üzerine alır. "O kendisini hiçbir zaman 'ciddîye' almaz, kötü niyetli olmaktan, kendisini aldatmaktan (la mauvaise foi) sakınır." Çünkü özgürlük bir sıkıntı ifade eder. Özgürlük, insan için kalıcı bir durum olduğuna göre, sıkıntı da aynı şekilde insanın kalıcı bir tarafına işaret eder. Zira sıkıntı, aslında bir imkanın, kendi imkanım olarak bilinmesinin bir sonucudur. Kendi imkanlarımın değersel anlamı ve bilincin preontolojik algılanması ciddiye ruhuna aykırıdır. Ve bu ciddiye ruhu dünyaya özgü değerlerin insanı ikna edici tözselliğini kabul eder. Ciddiyet içinde kendi kendini nesneden hareketle tanımlayan insan, bunu yaparken de apriori olarak bütün girişimlerini ve seçimlerini imkansız hale getirir. Bir imkanın kendi imkanım olmasını sağlayan da benim

özgürlüğüdür. Bu özgürlük sayesinde insan kendi değerlerini kendisi yaratır ve yine bu özgürlük sayesinde değerler basamağını ters-yüz edebilmek bir imkan olarak görünür. Ciddiyet ruhu ya da ciddiye zihniyeti ise, Sartre'a göre, "kabul edilmiş değerlere, tereddütsüzce bağlanan insanın durumunu belirtir." Ciddiyet ruhunu temsil eden kişi, kendisini aslında gereksiz olan bir zorunluluklar dünyasında bulur; bu zorunlulukları gerçekleştirmeye çalışır. Oysa ciddi bir ruh, yani zorunluluklar dünyasına ait olan her şey varoluşçu sıkıntıya ve Sartre'ın tasvir ettiği özgürlük durumuna karşıdır. Çünkü bütün değerleri reddeden ve özü hiçliği ile özdeş hale gelmiş olan varoluşçu insana hiçbir şey güvence vermez. Zira özümü ve dünyanın anlamını kendim gerçekleştirmem gerekir. Kendi dışındaki değerlerin geçerliliğine inanmış olan ciddiye ruhu, dünyaya özgü değerleri kapsar. Sartre'ın bu tutumunu edebi eserlerinde seçtiği kahramanlardan anlamak ta mümkündür. Nitekim Sartre, kendi durumunu araştıran, özgürlüğünü sağlamaya çalışan, bundan dolayı da sıkıntıyı yaşayan kahramanlardan yana bir tutum içindedir. Yerleşmiş ve kabul edilmiş nesnel değerlere göre yaşayanlar ise konformist olarak ve ayrıca olayların akışına bağlı olarak yaşarlar. Onlar özgürlüğü aramayanlardır ve özgürlüğün sıkıntısıyla karşı karşıya gelmekten korkan ciddiye ruhunu temsil eden insanlardır. Oysa özgürlüğün doğurduğu sıkıntı, dünyadan hareketle değerleri kavrayan ve güven verici tözselliği içinde bulunarak nesnel değerleri seçen ciddiye ruhuna karşıdır.

Ali Osman GÜNDOĞAN

Kaynaklar:

Jean-Paul Sartre, L'être et Le neant, Paris, 1930.

Charles Moeller, Jean-Paul Sartre ve Tabiatüstünün Bilinmemesi, çev., Mehmet Toprak, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969.